

xx. Sakramenterne

Skabelsens og nyskabelsens tegn

I sakramenterne knyttes ordet til ydre tegn, de såkaldte elementer, vandet i dåben og brødet og vinen i nadveren. »Ordet føjes til elementet, og sakramentet bliver til,« siger *Augustin* i en berømt definition, som nok de fleste kirkesamfund kan tilslutte sig. Eller sagt på en anden måde: I sakramentet meddeles en usynlig nådegave gennem et synligt tegn.

Der findes sakramenter og sakramentale handlinger overalt i religionens verden. Også i menneskers almindelige tilværelse findes der handlinger, der minder om de sakramentale, f. eks. ledsages gode ønsker ved mærkedage og andre lejligheder ofte af gaver. Sådanne ting, der modtages som gave, får en helt anden værdi, end de ville have, hvis man selv købte dem i en forretning. Vi kalder det affektionsværdi. En virkelig gave »siger« altid noget, ligesom den forbinder modtager og giver. Der er noget af giveren selv i gaven, og jo mere ægte gaven er, jo mere af giveren er der i den.

»Verden er fuld af sakramenter,« siger den engelske teolog *F. D. Maurice* (d. 1872), »morgen og aften, venners venlige blik og afskedsord, barndommens latter, dagligt brød, sygdom og død, alt har en hemmelig, sakramental mening, og skulle modtages som sådan af os; men så har de også en anden mening, som tilslører dette for os. Hvis vi skal have dem oversat til os, behøver vi nogle rene og utilslørede elementer, som ikke har anden betydning end at være det organ, hvorigennem Guds stemme taler til mennesket, og hvortil mennesket kan svare: »Din tjener hører.« Således tror vi, at brødet og vinen er forløst til en sådan tjeneste.« Efter denne opfattelse siger nadverens brød og vin ikke kun noget i sig selv; men gennem nadveren hjælpes mennesket til at oversætte, hvad det ellers møder i tilværelsen, sakramentalt, forstå det som noget, Skaberen rækker det og hvorigennem Skaberen taler til det.

De kristne sakramenter forudsætter såvel skabelsen som nyskabelsen og bliver således både skabelsens og nyskabelsens tegn. Forudsætningen for, at

vandet og brødet og vinen kan bruges som sakramenter, er, at verden er skabt af Gud. Fordi alt, hvad der er til, er blevet til ved Guds ord, derfor kan vandet og brødet og vinen være bærere af Guds ord. Hvis ikke kornet på marken og druerne på ranken i forvejen var Guds som hans skabelse, kunne brødet og vinen ikke sammen med Guds ord blive den hellige nadver. Derfor forkynder sakramenterne skabelsen, at »Herrens er jorden og dens fylde« (1. Kor. 10,26). Således forstået modtager mennesket ikke alene nadverens brød og vin af Gud og på hans ord, men *alt* brød og vin rækkes mennesket af Skaberens hånd, så længe »brød af ager er at få, og druer gror på ranker.«

Hvorfor er det da nødvendigt at have *særlige* hellige handlinger som dåb og nadver, hvori vandet og brødet og vinen på en særlig måde er forbundet med Guds ord? Fordi mennesket ikke blot er en skabning, men en falden skabning. Hvad det indebærer, har vi før gjort rede for (s. 131 ff. og 43 f.). Fordi mennesket ikke vil leve som Guds skabning og modtage alt af Skaberens hånd, bliver det også blindt og kan ikke se skaberens hånd i alt, hvad det modtager og lever af. Mennesket er blevet en, der skjuler sig, når det hører Guds fodtrin i haven (1. Mos. 3,8), og dermed er det også skjult for mennesket, at verden er dets faders have, så grundigt skjult, at den undertiden snarere tager sig ud som det modsatte.

Kun gennem en nyskabelse kan mennesket igen blive det, det egentlig er, en skabning, og tilværelsen blive Guds rige. Det er denne nyskabelse, der sker gennem Kristus, han som »har gjort alle ting vel« og åbner de blindes øjne og de døves ører (Mk. 7,37; 10,51 f.). Til denne nyskabelse hører også, at nogle elementære ting blandt Skaberens gaver, vand, brød og vin, tages ud og gives mund og mæle, så det blinde og døde menneske deri kan genkende Guds gave og høre Guds skaberord, og dermed genkende hele tilværelsen med alt, hvad godt den rummer, som Guds gave. Det er gennem Kristus, nyskabelsen finder sted, at være »i ham« er at være en »ny skabning« (2. Kor. 5,17), og derfor er sakramenterne nøje knyttet til ham. Han har ikke kun indstiftet dem, men han er selv som livets brød indholdet i dem; det egentlige sakramente er Kristus selv.

Sakramente er den latinske gengivelse af det græske ord: *Mysterium*, hemmelighed, som i Ny Testamente bruges om evangeliets hemmelighed (Ef. 6,19), eller Kristus kaldes Guds hemmelighed (Kol. 2,2). Fællesskabet mellem Kristus og menigheden kan også betegnes med ordet *mysterium* (Ef. 5,32). At Jesus har levet og talt og virket, er korsfæstet og død, er ingen

hemmelighed. Men at han i alt dette har gjort sig til ét med mennesket i et skæbnefællesskab, hvor alt hans er vort og alt vort er hans, det er en hemmelighed, d. v. s. det er skjult undtagen for troen.

Luther taler et sted om, at der egentlig kun er ét sakramente, ét mysterium, og dåb og nadver er forskellige sakramentale tegn for den ene og samme hemmelighed. Denne ene hemmelighed er fællesskabet med Kristus, som forkyndes særlig tydeligt gennem sakramenterne. Sakramenterne siger ikke andet end det, evangeliet siger: at i Kristus finder mennesket igen sig selv som skabning og Gud som sin skaber og herre. Men sakramenterne er gaven, der ledsager ordet og løftet (som gaven i en festlig anledning ledsager de gode ønsker). Jo mere sand en gave er, jo mere er der af giveren i den. Således er giveren, Kristus, helt i sin gave nadveren, så brødet og vinen ligefrem kaldes hans legeme og blod.

Sakramenterne vidner altså på samme tid om skabelsen og om nyskabelsen i Kristus. Ved at der bruges ganske almindeligt vand og brød og vin, minder sakramenterne om skabelsen: alt er blevet til ved Guds ord og er som sådant helligt. Men ved at vandet og brødet og vinen tages ud fra det andet skabte og bruges i en særlig handling, som kaldes hellig, vidner sakramenterne om, at mennesket er faldet og ikke lever som en skabning, der modtager alt af Guds hånd. For det faldne menneske er tilværelsen som sådan ikke mere tegnet på Guds godhed; derfor må det have særlige tegn, for at verden igen kan blive dets faders have. Så længe disse særlige tegn er der, er Guds rige ikke kommet endnu; men det er kommet nær, så nært, at tegnene allerede er der, men ikke kommet endnu, så de særlige tegn er blevet overflødige. Således er sakramenterne også eskatologiske tegn. Grundtvig har på en smuk og meget tydelig måde givet udtryk for den nære forbindelse mellem skabelse og nyskabelse i sakramenterne i sin salme »Herrens røst var over vandet« (nr. 346 i Den danske Salmebog).

Den romersk-katolske og den græsk-katolske (ortodokse) kirke regner med syv sakramenter, foruden dåb og nadver også konfirmationen, bøden, ægteskabet, ordinationen og den sidste olie. I den lutherske kirke og de andre kirker, der er udgået af reformationen, anses kun dåb og nadver for sakramenter. Dette begrundes med, at kun disse to iflg. Ny Testamente er direkte indstiftet af Jesus.

1. Dåben

Den kristne teologi behøver ikke skinsygt at søge at bortforklare eller bagatellisere, at dåb er et almindeligt udbredt religionshistorisk fænomen, lige så lidt som den af den grund bortforklarer eller bagatelliserer dåbens grundlæggende betydning i kristendommen. Det ville være lige så urimeligt som f. eks. at underkende bønnens betydning i kristen sammenhæng, fordi der findes bøn overalt i religionens verden.

Det nye ved den kristne dåb er ikke selve skikken at døbe med vand, hvilket Ny Testamente selv understreger ved at fortælle om Johannes Døberens dåb. Det nye er, at dåben knyttes til Kristus, bliver en dåb »i Jesu navn« (Ap. G. 2,38), ligesom det nye ved den kristne bøn er, at den er en bøn »i Jesu navn« (Johs. 14,13; 16,24-26). Efter at Kristus er kommet, er den gamle dåb ophævet og kendt magtesløs (Mk. 1,8), og samtidig er der givet en ny dåb, dåben i hans navn.

Selve symbolikken, som er knyttet til den kristne dåb, er ikke forskellig fra den symbolik, der er knyttet til vanddåb hele verden over. Nedykningen i vandet, som er den oprindelige form for dåb, betegner i alle religioner *renselse, død og genfødsel*. Symbolikken kendes også f. eks. fra de almindeligt udbredte fortællinger om syndfloden, som er en slags verdensdåb, og som også i Ny Testamente bruges som billede på dåben (1. Pet. 3,20 f.).

Vandet er på samme tid symbol på undergang og tilblivelse, det er »reservoir, der indeholder alle eksistensens muligheder« (M. Eliade). Denne forbindelse mellem vand og tilblivelse findes også i Bibelen, allerede i den første skabelsesberetning (1. Mos. 1,2 f.); men livet og tilværelsen fødes her ikke udaf vandet og dets egne iboende muligheder, men det skabes, d. v. s. det kaldes frem ved Guds ord.

Ligesom vandet og skabelsen i Gamle Testamente er knyttet sammen, således er også i Ny Testamente nyskabelsen i Kristus gennem dåben knyttet til vandet. Derved understreges, at der virkelig er tale om nyskabelse. Det er Gud, der skaber »det nye menneske«, og ikke det gamle menneske, der forbedrer eller fornyer sig selv.

Jesus kalder selv sin død for en dåb (som han også kalder den en kalk, han skal drikke, (Mk. 10,38; 14,36)). Men hans død og opstandelse er ikke bare hans egen dåb, men alverdens dåb, hele den faldne skabnings død og opstandelse. Det er evangeliets hemmelighed, at han ikke døde for sig selv eller opstod for sig selv, men for alle (se hertil nærmere i kapitlet »Død

og opstandelse«). At blive døbt kan derfor betegnes som at dø og begraves med Kristus for også at opstå med ham til et helt nyt liv (Rom. 6,3-4).

Ligesom Jesu død og opstandelse skete én gang for alle og ikke er et symbol på livets gentagne undergang og selvfornyelse i årets eller epokenes rytme, således er dåben også en uigenkaldelig handling, som sker én gang for alle. Løftet om frelsen bliver i dåben stående som »Guds sandhed«, d. v. s. den egentlige sandhed, over menneskets liv, til hvilket det i troen altid kan vende tilbage. Den døpte er én gang for alle tegnet med korsets tegn, ligesom verdenshistorien er tegnet med korsets tegn gennem Jesu korsfæstelse.

Troen og dåben

Tro og dåb hører nøje sammen, men ikke sådan at forstå, at troen kommer til som noget ved siden af dåben som en betingelse for denne eller et supplement til den. Troen holder sig til dåben alene, og det vil igen sige til Kristus alene. Troen er aldrig noget i sig selv, men er kun til i kraft af, hvad den tror på. At tro er at have sit livs tyngdepunkt anbragt uden for sig selv. Dette kommer netop klart til udtryk gennem dåben, som et menneske jo ikke selv kan bringe i stand, men er en handling, som sker med mennesket. At tro er at lade denne handling ske med sig og at lade den gælde i kraft af, at den er sket. Dåben sætter altså ikke den døpte til at se efter en tro inde i sig selv, men fritager tværtimod endegyldigt mennesket fra at bygge på noget i sig selv og skænker det således en tilværelse, hvor det intet er i kraft af sig selv, d. v. s. en tilværelse i tro.

Barnedåb

Dåben er derfor, som man har sagt, efter sit væsen altid barnedåb, også selvom det er en voksen, der døbes. Ligesom det lille barn i et og alt er henvist til sine forældre, således er mennesket gennem dåben i et og alt henvist til sin skaber. Dåben er ikke en bekræftelse på en ny begyndelse, som et menneske selv sætter i sit liv ved at tro; den er en bekræftelse på den nye begyndelse, som Gud allerede har gjort gennem Jesu død og opstandelse. Lige så lidt som et menneske kan døbe sig selv, lige så lidt kan det selv begynde det nye liv; det kan i tro og undren høre, at det allerede er en ny skabning i Kristus.

Spørgsmålet, om et lille barn kan tro, har været drøftet meget i forbindelse med barnedåben. Hvis tro er en færdighed eller særlig evne hos mennesket,

må man naturligvis svare nej. Men hvis tro er en afmagt til at fornægte den gode gerning, Gud allerede har begyndt i et menneske, stiller sagen sig anderledes. Den, der nægter, at et lille barn kan tro i *den* forstand, bringer sig selv i en ikke mindre forlegenhed, når han skal svare på spørgsmålet, hvor gammelt et menneske så skal være, før det kan tro. Er det muligt at sætte en aldersgrænse her, når det at tro består i at blive som et lille barn (Mt. 18,2; Mk. 10,15)?

Barnedåb omtales ikke i Ny Testamente, i hvert tilfælde ikke direkte. Nogle forskere i nyere tid anser overleveringen af fortællingen om Jesu velsignelse af de små børn (Mk. 10,13 ff.) for et vidnesbyrd om, at spørgsmålet allerede har været aktuelt i urmenigheden. Hvis barnedåb har fundet sted i urmenigheden (se også Ap. G. 16,33) har det i hvert tilfælde været undtagelsen, idet barnedåb forudsætter kristne forældre. I missionslandene kan barnedåben ifølge sagens natur heller ikke være det almindelige i de første generationers tid. Barnedåben forudsætter forventningen om, at den kristne under sin opvækst vil blive gjort bekendt med det kristne budskab. Hvor denne forventning er bristende, bliver barnedåben problematisk.

Den *baptistiske* kirke er det eneste af de *større* kirkesamfund, der definitivt forkaster barnedåben, også selvom barnet vil vokse op i et kristent miljø. Dette hænger sammen med, at baptisterne lærer det, som kaldes *troendes dåb*. Troen er en forudsætning for og betingelse for dåben, og dåben er at forstå som en bekræftelse eller besegling af den tro, som allerede er der. Dåben følger *efter* troen, hedder det udtrykkeligt. Før et menneske kan blive døbt, må altså den pågældende selv og det samfund, der skal foretage dåben, kunne vide, at han har troen. Dåbskandidaten må forinden dåben først aflægge en personlig formet bekendelse om sin omvendelse, og om hvordan han er kommet til troen.

Uenigheden om barnedåben bunder i en forskel i synet på selve troens og dåbens væsen. Baptisterne hævder, at man ved at praktisere barnedåb gør dåben til en magisk handling; man fører det åndelige ned på tingenes og de ydre formers plan. Efter luthersk opfattelse hjælper dåben netop som en ydre, håndgribelig handling mennesket til ikke at bygge på noget i sig selv. Efter baptistisk opfattelse er troen en tilstand, som mennesket kan konstatere i sig selv. Mennesket må *vide*, at det tror; der lægges vægt på, at troen er *bevidst*. Efter luthersk opfattelse hører det med til troens væsen ikke at vide af sig selv, men kun at vide af den eller det, troen retter sig imod. Troen er ikke her en ny begyndelse, som mennesket når frem til i en given

alder, og som så bekræftes igennem dåben; at tro er tværtimod ikke at kunne komme bagom den begyndelse, Gud allerede har gjort igennem Kristus.

Spørgsmålet om, hvorvidt dåben kommer efter troen eller omvendt, giver ingen mening udfra en luthersk opfattelse. For Luther er troen og dåben som komplementære størrelser. Den, der kommer i tvivl om sin dåb, skal holde sig til troen; og den, der kommer i tvivl om sin tro, skal holde sig til dåben. »Et menneske kan også tro, selvom han ikke er døbt,« siger han; »thi dåben er ikke mere end et udvortes tegn, der skal tilsige et guddommeligt løfte. Kan man få dåben, er det godt, så skal man tage den. Thi ingen skal foragte den. Hvis man ikke kan få den, eller den skulle blive en nægtet, er vedkommende alligevel ikke fordømt. Thi hvor evangeliet er, der er også dåben og alt, hvad et kristenmenneske behøver.« På den anden side kan Luther sige: »Når et menneske bliver døbt, ligger den største vægt ikke på, om vedkommende tror eller ikke, som om dåben derved skulle blive forkert. Men på Guds ord og befalinger beror det altsammen. Når ordet er sammen med vandet, er dåben rigtig, selvom troen ikke er der. Thi min tro virker ikke dåben, men den modtager den.« Tilsyneladende modsiger Luther her sig selv; i virkeligheden siger han det samme på to forskellige måder.

Dåben og døden

I den danske folkekirke indledes dåben med ordene »lovte være Gud og vor Herres Jesu Kristi Fader, som i sin store barmhjertighed har genfødt os til et levende håb ved Jesu Kristi opstandelse fra de døde« (1. Pt. 1,3). Med de samme ord indledes også jordpåkastelsen ved en begravelse. Ved denne praksis understreges stærkt forbindelsen mellem dåben og døden. Dåben er en død, og døden er en dåb. Den urgamle symbolik er ikke ophævet, men bliver evangelium gennem Kristus. Dåben betyder på samme tid det gamle menneskes død, og det nye menneskes opstandelse. Det er to sider af samme sag. Så længe det gamle menneske lever, er dåben ikke færdig, »den gamle Adam« skal daglig druknes hele livet igennem. Først i døden er dåben færdig. Dåben er en død. Men dåben peger også udover døden frem imod opstandelsen i Guds rige. Døden er en dåb. Således omspænder dåben hele tilværelsen. »Dåbens sakramente eller tegn er hurtigt udført, men betydningen, den åndelige dåb, syndens drukning, varer ved, så længe vi lever, og fuldbyrdes ikke førend i døden; dør bliver mennesket rettelig nedsænket i dåben, og dør sker dét, dåben betyder« (Luther).